

Svetlana Slapšak
Istomesečniki

Roman v dvanajstih poglavjih z epilogom

Istomesečniki, m. pl. (Res. in Srem.)

Istomesečniki, m. pl. (Erc.), Geschwister, deren Geburtstag in den nämlichen Monat fällt. Kadar se eden od istomesečnikov ženi ali moži, drugi ne sme biti doma (pošljejo ga v drugo vas), prav tako ne sme pokusiti jedi, ki jih pripravljajo za svatbo. Kadar eden umre, vklenejo skupaj eno nogo mrtvega in drugo živega, potem pa tisti živi pokliče kakega fanta (s katerim si je blizu) in mu reče: »Če si mi brat po Bogu, pusti me (ali me odreši).« Potem tisti odpre okove in ga izpusti; poslej sta pobratima (a tega ne delajo povsod, še največ ženske, ki veliko vedežujejo in verjamejo prerokbam).

Vuk Karadžić, *Srpski rječnik*, 1818

SEZNAM OSEB

Milica Zlatanović Albini, glavna junakinja

Goran Albini, njen mož

Julka Albini, njena hčerka

Ela (Goldman) Zlatanović, njena mati (ločena in vdova)

Simka Zlatanović Rotovnik, Elina sestra (vdova)

Jure Rotovnik, Simkin sin

Lovro Albini, Goranov oče

Kaja Albini, Goranova mati

Dara Sekulić, pozneje Pejčić in na koncu Seidermann,

Miličina najboljša prijateljica in bralka

Dušan Pejčić, Darin izbranec

Beau Seidermann, ameriški raziskovalec politične antropologije

Mladenka B., nekdanja tajnica velikega nacionalnega pisatelja

veliki nacionalni pisatelj, znan tudi kot Prekuc

Zorica, vdana Šemsi

Šemsa Hasanbegović, begunka iz Bosne

Slobo iz Sarajeva, Miličina zgodnja ljubezen

Sava in Kreba, prijatelja

Perica, beograjski cinik

Boba, beograjski taksist

Aaron, matematik

Osebe, katerih imena se samo omenjajo:

Pierre, Goranov partner

Franc Rotovnik, pokojni Simkin mož

Borut Rotovnik, Juretov brat

David Avramović, Elin »fant«

Gail, Beaujevo dekle

Voja, Goranov prijatelj

Lela, bivša Dušanova žena

Pavlovička, z Daro solastnica hiše

Cica iz Invest banke

Zvonka, Slobova žena

Sanja, Vojova žena

Špela, Juretova žena v postopku ločitve

Tamara, Miličina gostja

Lena, Miličina gostja

Dobrivoje Goldman, Elin in Simkin stric

Loba, njegova izgubljena ljubezen

Osebe, katerih imena se ne omenjajo:

televizijska komentatorka

adventistka, v Sarajevo prenaša pakete

inženir iz Sarajeva

fin gospod, Mladenkin odvetnik

zvodnik iz beograjskega podzemlja

enorok človek, priča višegrajskega pokola

mlada ženska s psom na avtobusu

družina iz Vukovarja

dva Albanca

razjarjeni človek, ki se ločuje
slovenski profesor in njegova žena napačnega rodu
zdravnik
veterinar
govornik z obrvmi
novinar, Elin novi fant

Osebe v parodiji romana velikega nacionalnega pisatelja:

Jelena, Vladanova sestra
Marko, srbski oficir, Jelenin ljubimec
Vukoje Klatić, svetovni komunist
Vladan Mlatić, hišni komunist
Ljudmila, Rusinja, Vladanova žena
Sima J., elitni Srb
Zorka, njegova žena, Vladanova ljubica,
verjetno tudi Vukojeva, Galebova in Markova
Galeb, prepričan komunist, Jelenin ljubimec
Jovan Mlatić, kapitalist
Magda, bogata vdova, Jovanova ljubica
Ildiko, madžarska služkinja pri Jovanu, pojavlja se tudi kot
slovenska služkinja Metka
Aleksander, kralj
slovenski pop visokega ranga
Lila, od nekod
Bujković, agent
Sabina Klatić
Filip Mlatić

Osebe v pastišu romana vseh sester Brontë:

Emily Charlotte Ann Thornpen, glavna junakinja,

kličejo jo Echan (izg. Ešan)

gospa in gospod Thornpen, njena starša

lady in lord M., Echanina delodajalca

mladi lord Sylvester M., občudovalec

Tom, konjušnik na posestvu M.-ovih

vikar Plumley

gospa Plumley

lady Portia Wildeville, sestra Marca Anthonyja

lord Marc Anthony Wildeville

lord Henry Wildeville, zablodeli sin

Jonathan Stoneheart, neuporabljen lik

Osebe v pornografski skici:

Sejdefa

Fatima

evnuh

sultan

Živalski liki:

Dinah, Miličina mačka

Schliemann, poulični maček, ki se je udomačil pri Zlatanovičevih

Žuća, Pavlovičkin pes, ki se je udomačil pri Dari

Elin novi par mačkov

PRVO POGLAVJE

Milica je mesila testo za šarkelj s slivami. Odsotno je stala zraven mikserja, v katerem se je zmes jajc, sladkorja in moke s težavo obračala okoli večjega kosa margarine za mazanje in peko. To kepo bi morala razbiti na kosce, česar iz lenobe ni storila, in zdaj se je mikser z nadstrojno močjo boril s trmoglavim izdelkom kdo ve katere romunske tovarne. Priljubljena margarina Zvezda, ovita v papir z risbicami kolačev, je kot proizvod smrtnega sovražnika izginila v vojni vihri. Milica, žena in mati, je s spuščnimi trepalnicami, povešenimi rameni, rjavimi kodri, zvitimi v ohlapen vozle na vrhu glave in ženskimi boki, ki jih je bilo slutiti pod *oversize* majico z likom psa Plutona, opravljala svoje dolžnosti z neopazno otožnostjo rodov, ki jih teži zgodovina bolečine in trpljenja.

Ko je mikser zmagal, je globoko zavzdihnila od olajšanja in se predramila iz opisa junakinje, ki ga je prav to jutro pretipkavala in katerega diskurzivne sledi so se zdaj vleklo po njeni glavi. Ozrla se je k Eli, ki je meditirala na terasi, na sosednje terase na dvorišču čez cesto, na kumrno drevo na dvorišču, na strehe vzdolž pobočja ob Savi, na reko, na

betonske kocke čez reko, na predirno modrino neba tega septembrskega popoldneva v Beogradu leta 1993.

Šarkelj je po Elinem mnenju drag kolač.

*Šarkelj delamo iz treh ali štirih jajc (odvisno od velikosti pekača) in enake količine moke, masla in sladkorja. Izkušene gospodinje dajo vedno malo manj sladkorja in na konico noža malce soli, ker je okus tako boljši. Če mesite testo na roko, začnite z maslom. Testo položite na pekač, ki je pomaščen ali obložen s papirjem za peko, potem pa vanj čim bolj na gosto dodajte koščke ali rezine svežega sadja – sliv, marelic, kislih jabolk, brusčk, grozdja, robid, češenj, jagod, malin, celo na kockice narezanih melon. Pecite v pečici na 180 °C okoli 40 minut. Takoj ga posujte z vaniljevim sladkorjem, ko se malo ohladi, pa še enkrat s sladkorjem v prahu. Kolač je zelo nasiten.**

V mrtvem kotu terase je sedela Ela, Miličina mati, in opravljala tradicionalne dolžnosti starih mam – kajenje zunaj dosega Julkinih slabotnih pljuč, pitje kave strupenjače in branje revije *Elle*, ki jo je, v dobi naraščanja potrošniškega duha, začela kupovati leta 1964. Ko so se v njenem življenju tako

* V izvirniku gre za kolač z imenom ravnoteža (nem. *Gleichgewicht*, fr. *quatre-quarts*) – dobesedno »štiričetrtinski kolač« oziroma biskvit »za teža jajc«, v katerem so vse sestavine enakomerno zastopane –, ki mu še najbolj ustreza slovenski šarkelj. *Ravnoteža* se glasi tudi naslov izvirnika, ki smo ga z avtoričino privolitvijo spremenili v njen prvotno zamišljeni naslov – *Istomesečniki*. – Op. prev.

nesrečno prepletli starost in vojna, selitev in delna izguba samostojnosti, je začela Ela spet brati *Elle*. Časopisov, kot tudi marsičesa drugega, ni bilo več nikjer dobiti, zato je bilo mogoče v Elinem vračanju v preteklost razbrati individualni protest, pa tudi razmeroma uspešno avtoterapijo zoper senilnost. V drugem letu vojne je bila Ela nekje pri tretji nosečnosti Grace Kelly, začeli so se nositi hlačni kostimi in moške čepice s šiltom, srajčna obleka pa je bila še vedno v modi.

»Najlepše so jesenske barve,« je rekla Ela, čeprav je vedela (ali prav zato), da je Milica ne sliši. »Dobri italijanski čevlji, tvidast kostimček, pulover iz kašmirja z mehkim ovratnikom, bež plašč, pa si na konju. Tako si se oblačila, ko si bila še v gimnaziji. Pa se zdaj poglej, hodiš okrog v nekakšnem razcapanem ponču ali zamotana v ruto, pa še ti copati. Ti povem, slabše ko ji gre, bolj si mora ženska prizadevati za lep videz. Nikoli nisem bila bolj elegantna kot potem, ko sem se ločila od tvojega očeta, čeprav sem ostala tako rekoč brez vsega. Nimam svilene bluže? Pa kaj! Lepo si napravim nekaj plastronov iz starih srajc za pod kostim ali pulover, vsakega drugačnega, na vsakem malo čipke, malo vezenine, pa keramična broška, in že me vse kolegice sprašujejo, kako se mi posreči s to plačo tako oblačiti, pa še z otrokom za povrh. Nekaj plastronov pa sem tudi spletla, in tako je bilo videti, kot da ves čas menjujem puloverje. Pozneje, ko sem začela hoditi v Nemčijo, sem videla, da v katalogih posebej prodajajo take plastrone, različne modele, v različnih barvah. Kot da lahko improvizacijo kupiš!«

Ela je obmolnila, ker se je na zidu pod teraso pojavil Schliemann, ulični maček, priljubljen v dobršnem delu sosesčine. Na zobotrebec je nabodla košček piščančjih jetrc in ga z izurjenim gibom vrgla na zid točno pred enega najgrših primerkov mačjega rodu, kar jih je Beograd, znan po grdih mačkah, kdajkoli videl. Schliemann je v znak hvaležnosti iz svojega belo-progasto-umazano sivega trupa na visokih nogah izpustil presenetljivo čist ton. Kadar je odprl svoj belo obrobjeni gobček zajetne prostornine, zvok ni prišel iz njega takoj, ampak malce pozneje, kot da nastaja nekje globlje – denimo pri srcu. Schliemann je dobršen del svoje popularnosti v komunikaciji s številnimi ljudmi, ki so mu dajali hrano, pridobil z dajanjem vtisa, da je izjemno emocionalen (hvaležen). Ime je dobil od Gorana, po zaslugi svoje veščine brskanja po smetnjakih in kontejnerjih. Sistematična izkopavanja je opravljal v zgodnjih jutranjih urah, ko ga je lahko videl le Goran. Na njegov klic je pomolil glavo iz smeti, brez običajnega dobrikanja in zahvaljevanja, bolj poslovno in solidarno, kot delovni moški s svojim tovarišem. Predstava je za samice, je govoril njegov pogled.

Že iz Elinega giba je bilo mogoče razbrati eno glavnih odlik junakinjine matere: poslovnost. Lahko sicer podležemo čaru vsakega uličnega mačkona, toda njegovo hranjenje bo precizno izveden postopek z vnaprej pripravljeno in seseklano hrano, zobotrebci, vse to na krožničku, ki služi zgolj temu namenu, ustrezno oddaljenem od skodelice za kavo in pepelnika z imenom in sliko otoka Paros. Schliemann je seveda z zidu skočil na teraso, vendar tega obreda ni

izpustil. Šele po njem je spretno skočil med cvetlična lončka in začel glasno presti. Ela se nikoli ni razburjala, kadar ji je Schliemannovih osem kil žive teže, skupaj s premogovim prahom, zanemarjenimi krastami, bolhami in kdo ve čem še, skočilo v naročje, ji strgalo nogavico in pustilo sled na svetlem krilu. Ela se je pozimi oblačila v bež, poleti pa v belo; to sta bili njeni edini barvi. Kar zadeva Schliemannove fizične stike z Julko, so morali vsi opustiti upanje in sami pri sebi držati pesti: Julka in Schliemann sta se nežno ljubila, poljubljala, slinila, dihala drug drugemu v nozdrvi, se čohala, lizala drug drugemu uši in spala v nežnem objemu. Medtem ko je Dinah (imenovana po Alicini mački), ki je dišala samo po francoskih parfumih svojih gospodaric, do Julke čutila kraljevski prezir, je Schliemann pravilno presodil, da je človeški mladič gospodar hiše. Dinah je bila Miličina »dekliska« mačka in s Schliemannom je delila telesno strast dvakrat na leto. Ker zdaj ni bil pravi trenutek oziroma sezona, je Dinah s kuhinjskega okna zgolj hladno opazovala, kako se Schliemann plebejsko smuka okoli Ele.

V tišini, ki je nastala potem, ko je dala Milica šarkelj v pečico, je Ela vprašala:

»In, kako ti gre kaj delo?«

»Slabo,« je odvrnila Milica. »Dobila sem prvih sto strani, pretipkala pa samo prvi dve.«

Resnica je bila še hujša. Že na prvi strani je obtičala pri »požganih ognjiščih« in z ošiljenim rdečim svinčnikom naredila majhen vprašaj. Deloval je žaljivo in skorajda obsceno. Nato ga je zamenjala s komajda vidno piko. V računalnik je

odtipkala »stara ognjišča«. Vprašala bo, kaj to pomeni in kako je lahko ognjišče požgano, če pa je to njegovo (ognjiščevo? ognjiščno?) naravno stanje – požganost namreč. Milica je zavzdihnila in srknila ohlajeno kavo.

»M'c,« je rekla tiho.

Dinah je razumela in se v hipu znašla pod njeno podlajtjo, svilen, topli in polna mačjega razumevanja.

»Ali on danes zares odhaja?« je vprašala Ela.

»Ja. Pa ne govori tako glasno, te bo slišal kakšen norec iz sosesčine.«

S terase so se zaslišale Eline petke. Ker so v njen koncept ženske elegance obvezno sodile tudi vrtoglavo visoke pete (»V teh ravnih mokasinih hodiš kot skvo!«), se jim ni odrekla niti doma; ta poletni model z lesenim podplatom in kovinsko okrepitevijo pete je imel posebno impresiven akustični učinek. Schliemann se je pridružil Julki.

»Evo, sem že tukaj. Kdaj odhaja?«

»Tudi tega ti ne bi smela povedati ... Z Vojom in Dušanom gre, peljejo se v Budimpešto. Okoli enih ponoči odidejo, tako da bodo na meji okoli štirih ali petih, in z malce sreče jih ne bodo nadlegovali, še sploh zato, ker jih v Subotici prevzame en kolega s svojim avtom, kot da so šli tja čez kupovat bencin. Če bo vse v redu, bo šla Sanja pojutrišnjem v Subotico in pripeljala avto nazaj.«

»In vsi v Toronto!«

»Ne, Dušan gre v Montreal.«

Ela ni bila ena tistih mater, ki bi zavzdihnile in rekle: »Oh, otroci moji!« ali kaj podobnega.

»Prosim te, da me pustiš pet minut na samem z Goranom,« je rekla.

»Samo ne daj mu vsega denarja. Pusti kaj še zame in Julko.«

Ela je prezirljivo dvignila obrvi. Za upokojeno ekonomistko njenega kova in sloga je bilo to balkansko mešanje čustev in denarja vedno odvratno.

»Investiram v svojo vnukinjo in dajem njenim najbližjim varuhom toliko aktive, kolikor je nujno in kolikor si lahko privoščim. Mimogrede, mislila sem, da si bo Goran izmislil kaj bolj dramatičnega.«

»Dovolj dramatično bo, če jih bodo policisti ustavili na poti do meje, če se bodo kaj preveč poglobljali v potrdila vojnega odseka, če bo naše zajela panika ...«

Ela se je klopotaje s petkami spet umaknila na teraso, misleč, da mora hčer prepustiti mislim na zakon in slovo od moža ter načrtovanju prihodnosti matere samohranilke.

Milica je obsedela pri kavi, z Dinah pod laktjo. Toda v njeni melanholično sklonjeni glavi ni bilo niti sledu programa, ki ga je predvidela Ela. Ko se je poskušala rešiti misli na tisto požgano ognjišče, se je zatekla k svoji stari igri: če ti kaj ni všeč, intenzivno misli na nekaj prav nasprotnega od tega. V preteklosti ji je ta igra prinašala samo nadloge. Predstavljajte si, na primer, kaj se lahko igralcu pripeti med uro kemije. Toda v manj tveganih situacijah je delovalo. Milica si je zamišljala zeleno travo, livade, prepredene s senkami redkih oblačkov, ovce, nebo, plavico. Vrtove, ki to niso, brez ograj, brez dvorišč, steze brez ljudi, ribnike z ribami in

račkami, glasove kosov in slavčkov, škrtanje peska. Angleški vrt. Zakaj angleški vrt? Zato ker je nasprotje francoskemu, geometrijskemu. Toda tudi med angleškimi vrtovi so geometrijski, sploh pa je vsak vrt z dišavnicami in zelišči geometrijski. Tudi vrt Srčne kraljice v *Alici v deželi čudes* je geometrijski. Vrt okoli kakšnega dvorca ali hiše ali župnišča. Resje v Yorkshireu, sestre Brontë. Toda to gotovo ni ta vrt, kajti njihova župniška hiša, kakor ji jo je podrobno opisala Dara in podkrepila svoj opis s številnimi fotografijami, je bila nekaj sivega in depresivnega; obkrožena je bila s pokopališčem, ki je bilo preveliko za Haworth, mestece, v katerem so živele in skozi katerega središče je vodila ena sama »visoka« ulica, zelo strma, ta strmina pa je bila ključna za kontaminacijo vode, ki je tekla skozi pokopališče z nekdanjimi ravnimi nagrobnimi ploščami in mrličji, ki so bili naloženi drug čez drugega. V Haworthu so v prvi polovici devetnajstega stoletja umirali tako pogosto kot verjetno nikjer drugje v Angliji, dokler ni državna komisija odkrila vzroka za to, prepovedala ravne plitke grobove in uvedla stoječe nagrobne spomenike. Toda še vedno jih je v nekaj letih umrlo toliko, da je tudi to novo pokopališče postalo ogromno. Vse to je Milica, zelo ponosna na prebrano literaturo, vključila v svoje diplomsko delo; v ospredje je postavila romane Anne Brontë, ki je prva opisala junaka alkoholika in ženo, ki ji ni preostalo drugega, kot da pobegne od njega, ker se ni mogla ločiti. Posledica – ostareli asistent, znan pod vzdevkom Ogorek, jo je obtožil »feminističnega marksizma« ter odsotnosti omemb hermenevtike, imanentne poetike in postmodernizma. Dobila

je oceno osem in namesto učiteljskega mesta v gimnaziji v glavnem iskala službe korespondentke za tuje jezike. Večino ma je prevajala nepomembna besedila. Dara, ki je vsako leto kot *au pair* prebila nekaj časa v Angliji in zato angleško govorila veliko bolje od nje, je končala organizacijo na akademiji za dramske umetnosti in se nekaj let, vse do vojne, obdržala na televiziji.

Vrt, ki si ga je Milica zamislila, je spominjal na arboretum v Trstenu, pa še na tistega v Volčjem potoku pri Kamniku. Sovražni ozemlji. Takoj ko bo Goran odšel, bo vzela v roke *Jane Eyre* in jokala do zore. To ni *Viharni vrh* druge sestre. Samo pozitiven načrt, kako udomaćiti moškega, z nujnimi poškodbami, do katerih prihaja v tem procesu. Ostaja seveda norica na podstrešju, ki konča v ognju, tako kot ... požgano ognjišče. Najprej so napisali študijo o njej, jo spremenili v feministični akademski mit, potem pa še roman, ki pojasnjuje prvi zakon in njeno norost. Potem so seveda posneli še film, v katerem so razložili, kaj je bilo prej – *prequel* namesto *sequela*. Nekaj v zvezi s Sargaškim morjem in Timothyjem Daltonom, če se prav spominja ... Jaz sanjarim, ljudje pa služijo denar, snemajo, pišejo, študirajo, postajajo slavni, potujejo ... odhajajo. Samo še tega mi je treba, da si vtepem v glavo, da delajo to proti meni, zanalašč, da bi me ponižali, in že bom začela pisati kot tale ...

Milica je dvignila glavo. Če se ji je začelo mešati že na prvi strani pretipkavanja, kaj bo šele pozneje? Nujno se mora oglasiti Dari, odpovedati vse skupaj, oznaniti, da je spet noseča, karkoli ... Dinah in Schliemann sta se istočasno

zdrznila ob zvoku ključavnice, ki sta ga slišala le onadva. Na vratih je bil Goran.

*

Pri tetki Simki je to noč spalo šest mladih moških, možev, bratov in sinov njenih prijateljic in sorodnic. Potem ko je leta živela skoraj izključno v ženski vdovski družbi, je tetka Simka v času bega pred mobilizacijo doživela, da je začelo njeno tiho in popolnoma urejeno, za beograjske razmere ogromno stanovanje spominjati natanko na to, čemur so se hoteli ti mladi ljudje izogniti: vojaški tabor. »Ampak brez odtrganih rok in nog,« je dodajala Simka, kadar je svojim prijateljicam pripovedovala o nedavnih dogodkih, da bi jim jasno dala vedeti svoje protirežimsko in pacifistično stališče.

Simka, starejša sestra Goldman/Zlatanović, rojena v Požarevcu, je pokopala svojega ljubljenega, krotkega in tako redoljubnega Franca, po rodu s Krasa, leta 1986, in ko so začeli na televiziji govoriti o pokvarjenih separatističnih Slovencih, je Simka to dojela kot osebno žalitev. Njene pasivne zvestobe oblastem je bilo konec, še zlasti potem, ko jo je leta 1991 na hladnem marčnem vetru na poti proti Zelenemu vencu zalil curek ledene vode s policijskega kamiona. Simka je prehlad sicer preživela, vendar je vstala s postelje kot druga ženska. Kljub svojim letom in teži ni zamudila nobene ulične manifestacije in nobenega sestanka Beograjskega kroga; kupovala je vse, kar je spominjalo na neodvisni tisk, novinarji Radia B92 pa so jo prepoznavali po glasu v kontaktnih oddajah. Vse, česar Ela, ki je bila nekoč nenehno

v gibanju – »živčna«, kot je temu pravila Simka –, zdaj ni hotela več početi, je nase prevzela Simka. Goran je prišel do sklepa, da sta sestri na stara leta zamenjali značaj. On in njegovi prijatelji so dobili po zaslugi te zamenjave prijetno in varno bivališče: tvegano se je bilo le prebiti do njega in odhajati iz njega. Simka je svoje gojence negovala kot prava patriarhalna gospa: zjutraj jim je ponudila sládko, kadarkoli se jim je zahotelo, so dobili kavico, praznila je pepelnike in prinašala čiste, postiljala postelje z dišečo posteljnino z nemogočimi vezeninami in vzorci, jih oskrbovala z milom, ki je dišalo po španskem bezgu in vijolicah, z orehovim oljem za lase, s pravimi čopiči za britje iz Francčevih zalog ter s kolonjsko vodo »pokošeno seno«, moška različica. Prenašali so vse, zlasti potem, ko je Dušan odkril komplet *Politikinega zabavnika* iz predvojnih in povojnih časov, ki ga je Franc kronološko uredil, ga dal vezati in ga skril za kovček v omari na hodniku. Tako se je Simkino stanovanje ponoči spreminjalo v groteskno prenočišče, v katerem je preveč ostarela vzgojiteljica bdela nad preveč odraslimi fanti. Fantje so kadili, se hihitali, goltali stripe in zgodbe, ki niso bile več v modi, ter nikakor niso hoteli ne ubijati ne umreti. Gorana so ponoči trikrat iskali doma in dvakrat pri Simki. Obkrat so se fantje pritajili na kavčih, posteljah, s preprogami prekritih kuhinjskih klopeh, zložljivih foteljih in pogradu v nekdanji otroški sobi, po stanovanju pa je bilo slišati samo napeti dah živega plena. Televizijski zaslon je, kljub izključenemu tonu, v svet še naprej pošiljal slike podobnega plena, skrivenčenega, včasih razpadlega na dele, na kakšni ledini,